

ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОТИВАЦИОННИЯ ПРОФИЛ И НАГЛАСИТЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА МИГРАЦИЯ СРЕД ЗРЕЛОСТНИЦИТЕ В ГРАД ВАРНА

Мария Димова Златева

Е-поща: m.zlateva@ue-varna.bg

Докторант в докторска програма „Световно стопанство и МИО“
Икономически университет - Варна

Резюме: Настоящото емпирично анкетно изследване има за цел да дефинира мотивационния профил за образователна миграция на завършващите средното си образование ученици от град Варна. Първо, чрез дескриптивен честотен анализ ще бъдат отсяти желаещите да продължат образованието си в България. След това, чрез сравнителен анализ ще се провери дали заминаващите говорят повече на брой езици от оставащите анкетираните. Трета част от емпиричното изследване ще подреди мотивите по значимост за напускащите родината респонденти и ще анализира корелационните връзки между тях. Анализите са извършени с помощта на SPSS Statistics. Достигнатите ключови резултати показват, че вътрешните фактори упражняват по-силно влияние, а водещи мотиви за образователната миграция на анкетираните са стремежът към личностно развитие, следван от търсенето на по-добро образование.

Ключови думи: образователна миграция, висше образование в чужбина, мотивационен профил, интелектуална миграция, високообразовани ученици

JEL: F22, J24, I25

DOI: 10.58861/tae.grdier.2026.14

Тази статия се цитира по АРА стил, както следва: Златева, М. (2026). Емпирично изследване на мотивационния профил и нагласите за образователна миграция сред зрелостниците в град Варна. *Глобални и регионални измерения на международните икономически отношения*, (3), 179-192. DOI: 10.58861/tae.grdier.2026.14.

AN EMPIRICAL STUDY OF THE MOTIVATIONAL PROFILE AND ATTITUDES TOWARD INTERNATIONAL EDUCATIONAL MIGRATION AMONG HIGH SCHOOL GRADUATES IN THE CITY OF VARNA

Mariya Dimova Zlateva

E-mail: m.zlateva@ue-varna.bg

Doctoral student in World Economy and International Economic Relations
Doctoral Program
University of Economics - Varna

Abstract: This empirical survey study aims to define the motivational profile for educational migration among high school graduates in the city of Varna. First, a descriptive frequency analysis will be used to identify those who wish to continue their education in Bulgaria. Next, a comparative analysis will examine whether those leaving speak more languages than the remaining respondents. The third part of the empirical study will rank the motives by importance for respondents leaving their homeland and analyze the correlations between them. The analyses were performed using SPSS Statistics. The key findings indicate that internal factors have a stronger influence, and the primary motivations for educational migration among the

respondents are the desire for personal development, followed by the pursuit of a better education.

Keywords: educational migration, higher education abroad, motivational profile, brain drain, highly educated students

JEL: F22, J24, I25

DOI: 10.58861/tae.grdier.2026.14

This article shall be cited in APA style as: Zlateva, M. (2026). An empirical study of the motivational profile and attitudes toward international educational migration among high school graduates in the city of Varna. *Global and regional dimensions of international economic relations*, (3), 179-192. DOI: 10.58861/tae.grdier.2026.14.

Въведение

Всяка година редица български зрелостници избират да продължат да учат извън родината. Какво кара млади и образовани български ученици, най-ценният капитал за развитие на града, да предпочетат да получат висше образование в чужбина, е въпрос, който занимава изследователите вече няколко десетилетия. В свят, в който границите между отделните държави в ЕС са по-размити от всякога, а изборът на младите да заминат – по-лесен, е важно да се проследи колко високообразовани ученици реално избират да отпътуват. Личният избор на всеки един от тях влияе на статистиката, свързана с ежегодната интелектуална миграция, а мотивите им могат да бъдат най-разнообразни.

1. Методологическа рамка

Обект на настоящото анкетно изследване са ученици, завършващи средното си образование в елитни училища на територията на град Варна. След приключване на приемането на отговори, продължило от 7 до 18 април 2026 г., последва „почистване“ на данните от невалидни отговори и така крайната извадка включва 41 респонденти, от които 82% са от женски пол, а 7% са учащи предпоследна година в гимназия. Предмет на изследването се явяват мотивите на завършващите средното си образование у нас, водещи до образователна мобилност, заедно с тяхната тежест при вземането на такова решение. Настоящото проучване има за цел да проследи какво стои зад мотивите им да напуснат родината, да анализират основните фактори, водещи до заминаване, както и да направи оценка на влиянието им и наличието на зависимости между тях. Получените данни са обработени със SPSS Statistics на

IBM, като са приложени следните анализи: Дескриптивна статистика за изчисляване на честотни разпределения, средни стойности и стандартно отклонение; Сравнителен анализ (Independent Samples T-test) за обработка на данните, свързани с езиковите компетенции на участниците; Корелационен анализ (Pearson Correlation) за установяване на посоката и връзката между отделните мотиви; Йерархичен анализ на структурата на мотивите според степента им на важност при вземане на решение за образователна мобилност.

За анкетното проучване е използван въпросник, включващ три затворени въпроси относно демографския профил на респондента, въпрос, покриващ изучаваните в града чужди езици, писмено и говоримо, като отговарящите самоопределят степента на владееене чрез 5-степенна Ликертова скала. При изразяване на желание на учениците да учат висше образование в България, анкетата за тях приключва. За избраните чужбина, тя продължава с допълнителни въпроси, свързани с вътрешни и външни мотиви за образователна миграция. Това е така, за да се оформи мотивационният профил на избиращите чужбина.

2. Литературен обзор

По същество, мотивите за решението да се учи в чужбина могат да бъдат определени като вътрешни за ученика, произтичащи от неговите личностни характеристики, нагласите и стремежите му, или като външни за ученика, произтичащи от фактори на средата му – социално-икономическа и образователна (Lee, 1966). За целите на настоящото изследване проведената анкета е свързана с мотиватори от двата вида и ще даде база за определяне какво влияние оказват те върху вземането на решение за образование в различна от родната страна. Анкетата се основава на модела „Push-pull“ фактори, които могат да имат както привличаща, така и тласкаща сила, като влияят на младите хора при процеса на вземането на миграционните решения (Lee, 1966). Настоящото изследване разглежда редица предпоставки, тласкащи младите хора към миграция с цел образование. За да бъдат разбрани решенията за миграция, първо се разглежда какво определя избора на индивида. Според теорията на Маслоу (1943), мотивацията е верига от незадоволени потребности, които подтикват индивида към действие,

представени в йерархичен пирамидален вид, според който след като задоволят базовите си физически потребности, индивидите се съсредоточават върху социалните и емоционалните си нужди, с цел постигане на пълния си потенциал (*Maslow, 1943*). В контекста на образователната миграция, това именно действие може да се определи като реализиране на потребността на учащите в чужбина да реализират пълния си капацитет. От друга страна, мотивацията може да бъде разгледана като съвкупност от вътрешни (личностни характеристики, амбиция, любопитство, нагласи, индивидуални потребности) и външни (социални, икономически, културни), които представляват сложен механизъм, изискващ не малко усилия от страна на учениците при вземането на такова решение (*Pinder, 2008*).

В контекста на европейската миграция, изборът на младите хора да продължат висшето си образование в чужбина, може да се разглежда като по-сложен процес от просто икономическо решение (*De Haas, 2021*). Според *De Haas (2021)*, традиционните “push” фактори като бедност и невъзможност за реализация на пълния потенциал в родината, далеч не са единствени мотиватори, а са изместени от нарастващите жизнени хоризонти и способности на младежите, както и от нуждата им да разгръщат личната си свобода, достигайки максимални възможности за професионално израстване. Друг известен експерт по вътрешноевропейска мобилност – *Ettore Recchi (2015)*, определя мобилността като част от житейския път на т. нар. нови европейци, които се възползват от правото си на транснационално образование. Подобна е и тезата на *Vauböck (2018)*, че осигуряването на свободно движение създава и трансгранични граждани, които свободно могат да упражнят фундаментално политическо право и да изберат университет в друга държава от ЕС.

Кинг от своя страна пък въвежда понятието „Студентска миграция като проект за саморазвитие“ (*King et al., 2016; King, 2017*). Според последния, образованието в чужбина е начин за натрупване освен на знания и на културен капитал, като се защитава и тезата, че младите хора не заминават да учат в чужбина просто за да получат знания и диплома, а за да задоволят своята потребност да израснат в глобален контекст, което да улесни прехода от образование към професионална реализация (*King et al., 2016; King, 2017*).

Върху връзката между миграция и знание се фокусира и Anne-Marie Williams (2007), а нейните изследвания са насочени към обясняване защо младите избират да учат в икономически по-развити страни. Авторката определя студентите като подвижни носители на знание, които търсят достъп до професионални мрежи и развитие, които не са налични в родните им държави (Williams, 2007). В допълнение, ролята на социалната среда, социалните мрежи, информацията, която младите таланти получават от приятели, съученици, роднини и други познати, които вече учат или са учили в чужбина, помагат за изграждането на т. нар. миграционна култура в родните учебни заведения, чиято роля се възприема като улесняваща прехода към европейски университет (Ryan, 2011).

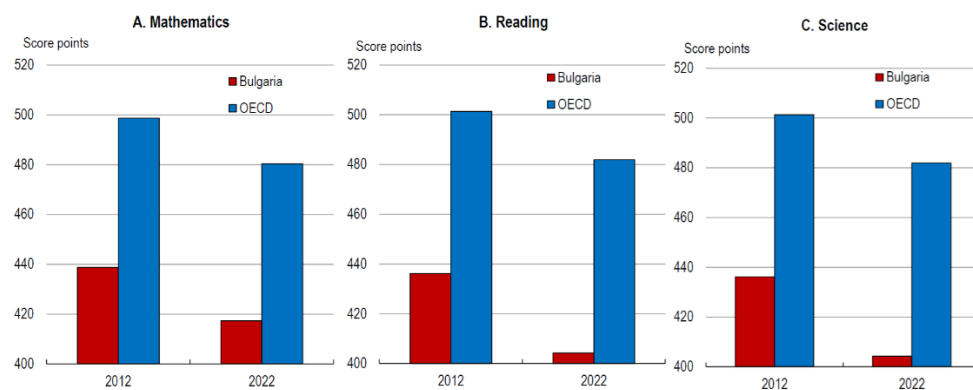
За да се определят по-задълбочено вътрешните фактори, тласкащи младите да заминат да учат в чужбина, може да се използва теоретичната рамка на Bourdieu (1986). Разработена от Pierre Bourdieu, тя служи за определяне формите на капитал, като мотивиращи студентите да се обучават зад граница. В контекста на тази рамка, чуждестранното образование може да се възприеме като инвестиция в културен, социален и символен капитал, като натрупаните в чужбина езикови умения, образование, международен опит и контакти и престиж, могат да бъдат използвани за по-добра бъдеща кариера.

Според анализа на Brunzell (2022), председателят на Европейската комисия от 2019 г. насам Урсула фон дер Лайен, се интересува значително от изоставането на Европа в надпреварата за висококвалифицирана работна сила, като за част от решението на този проблем се смята развиването и приемането на обща европейска политика за привличане на таланти. Важно е да се отбележи, че това е важен приоритет, защото такава политика е в интерес на всички страни-членки и че ще облекчи напрежението от вътреобщностната надпревара (Brunzell, 2022). По данни на ОИСП (2026) резултатите в образованието, измерени чрез измерването PISA и национални тестове за оценка, резултатите на учениците в родината ни са доста ниски и значително изостават от тези в държавите-членки на ОИСП (OECD, 2026). Данните от изследването са публикувани в Икономически обзор: България, февруари, 2026, том 2026/5, а следната фигура 1 от него показва понижаването на нивото

на образование в България за период от 10 години (2012 г. - 2022 г.), (OECD, 2026).

Фигура 1. Резултатите от PISA по математика, четене и природни науки

PISA scores in mathematics, reading and science lag behind OECD and fell recently

Source: OECD PISA 2022 database.

StatLink <https://stat.link/2uh7dk>

Източник: (OECD Economic Surveys: Bulgaria 2026)

Една от препоръките, предоставени в обзора, е именно свързана с напускащите родината, а именно да се улесни завръщането им. В този контекст на необходимост да се привличат висококвалифицирани кадри в ЕС, заедно с намаляване на качеството на образованието в България, изключително важно става да се задържат високообразованите ученици в родината. За тази цел е фундаментално да се разбере защо напускащите избират да заминат.

В България редица учени изследват Push and Pull факторите, анализират процесите, търсят обяснение защо младите хора избират да напуснат страната ни и да търсят образование в чужбина (Makni, 2009). Изводите, направени от Макни (2009), доказват, че периодично е наложително да се проследяват намеренията на високообразованите млади хора към емиграция. Именно за тази цел се проведе анонимната анкета сред завършващите средното си образование варненски ученици, обект на настоящото изследване.

Факт е, че в страната ни традиционно отблъскващите фактори могат да се групират като образователни: по-слабо развитото образование в страната, в сравнение с това в чужбина, остарелите учебни програми, които не са релевантни с нуждите на пазара на труда (Makni, 2009); икономически: недостатъчно добра икономическа конюнктура в страната, липса на

перспектива за високи доходи и бързо кариерно развитие след завършване на висшето образование (*Bakalova, 2021*); социална и политическа среда: липса на меритокрация, недобро качество на живот, съчетано с добре развита корупция, зародили се като основен стимул в зората на демокрацията (*Bobeva, 1997*).

3. Емпирично изследване

Събраните от анкетата данни са обработени и изследвани чрез дескриптивен и корелационен анализ и е направена проверка къде високообразованите млади хора избират да продължат образованието си - в или извън България; Изучавайки минимум 2 чужди езика, учениците подготвят ли се активно за образователна миграция; Кои мотиви са водещи при избора на заминаващите: прагматизъм, социално влияние, личностно развитие.

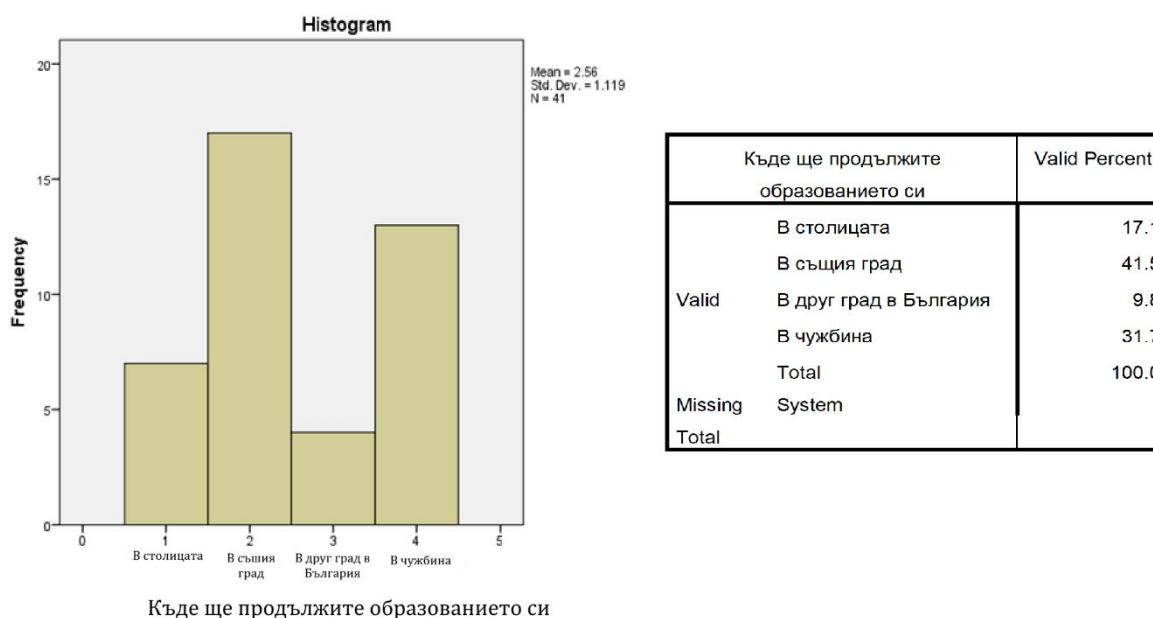
От получените отговори може да бъде заключено, че: първо, 100% от респондентите ще продължат образованието си, и второ, резултатите от анализа отразяват нагласите главно на младите жени от IV ЕГ „Фредерик Жолио-Кюри“ в град Варна. Това е така, защото от 41 анкетирани, 32 отговора идват от IV ЕГ, включително на трима от общо петимата отговорили мъже.

От статистическото графично изображение (фигура 2), получено чрез дескриптивен честотен анализ, се вижда, че повече от половината от младите избират да продължат образованието си в България, като 41.5% дори ще останат в града, в който завършват средното си образование - Варна, 17.1% се ориентират към столицата - София, 9.8% ще се преместят в друг град в страната, а останалата една трета от респондентите - 31.7%, ще заминат зад граница. Любопитно заключение от настоящите данни е тенденцията столицата да заема трето място по привлекателност за висше образование, като изостава значително като желана дестинация в сравнение с чужбина.

В процеса на обработка на данните в SPSS statistics за владееене на чужди езици, се наложи премахване на една от респондентите, поради несъответствия, причинени от системна грешка, най-вероятно инверсия на скалата или неразбиране на инструкциите. След предоставяне на отговор за средно ниво на владееене на английски и френски език, останалите пет езика са били отбелязани с най-висока оценка на владееене на експертно ниво и

писмено, и говоримо, които се явяват екстремни стойности и не са в съответствие с логиката на предходните отговори. Премахването е извършено с цел да се избегне замърсяване на данните и изкривяване на крайните резултати за езиковата компетентност на групата. Анкетираната остава част от изложените по-горе данни, защото до момента с езиците е отговаряла логично и не се забелязва злоумисъл в отговорите ѝ. Избрала е да остане в същия град, което означава, че няма да замърси анализа на мотивите на заминаващите.

Фигура 2: Къде искат учениците да продължат образованието си

Източник: автора

Изследването на данните продължава с проверка на статистическа хипотеза дали владеещите повече от 2 чужди езика е по-вероятно да изберат да продължат образованието си в чужбина. Това се извършва чрез сравнителен анализ (Independent Samples T-test). Макар разликата в средния брой овладени езици, 0.34 езика, представени във таблица 1, да е сравнително малка, тя свидетелства за тенденция към по-висока езикова подготовка при учениците, които са избрали образователната миграция. Важно е да се отбележи, че и двете групи – заминаващи и оставащи, показват висок стандарт на езикова подготовка, а равнището на статистическата значимост (0.055) отхвърля

хипотезата, че езиковият капитал е водещ фактор при вземането на решение за образователна миграция.

Настоящото проучването няма за цел сравнителен анализ на мотивите на заминаващите и оставащите ученици. Въпросникът е структуриран така, че секцията с мотиви е достъпна единствено за изразилите желание за образователна миграция. Това гарантира, че мотивационният профил на групата заминаващи няма да бъде размит по никакъв начин от мотивите на избралите да останат. При събраните по този начин данни, оценени чрез Ликертова скала от 1 до 5, емпиричният анализ се основава на дескриптивна статистика и корелационен анализ на факторите и се фокусира върху вътрешната структура на миграционните мотиви.

Таблица 1: Езикова подготовка на респондентите

Сравнение на езиковата подготовка според избора на локация			
Група	Брой (N)	Среден брой езици (Mean)	Стандартно отклонение
Чужбина	13	2.15	0.55
България	27	1.81	0.48

Забележка: $t(38) = 1.98, p = 0.055$

Източник: автора

Мотивите са подредени по значимост в таблица 2 чрез дескриптивна честотна статистика:

Таблица 2: Йерархия на мотивите за висше образование в чужбина

Мотив	Средна стойност (Mean)	Стандартно отклонение (Std. Deviation)
Личностни, вътрешни мотиви		
Личностно развитие като по-самоуверен, независим и успешен човек	4.46	1.127
По-добро образование	4.38	0.65
Развитие в различна култура	3.92	1.038

Икономически, външни мотиви		
По-добър стандарт на живот	3.77	1.235
По-добри възможности за кариера	3.46	1.391
По-високи бъдещи доходи	3.46	1.45
Социални, външни мотиви		
Липса на желаната специалност в България	1.92	1.188
Семейството ми ме насочи	1.77	1.235
Мои познати учат/учили са там	1.69	1.109

Източник: автора

От нея се вижда ясната йерархия на факторите, влияещи на зрелостниците да изберат висше образование в чужбина. На първо място учениците поставят мотив номер 6 от анкетата – „Смятам, че в чужбина ще развия себе си като по-самоуверен, независим и успешен човек“ (съкратено на „Личностно развитие като по-самоуверен, независим и успешен човек“ за целите на табличното представяне) със средна стойност (M) 4.46, последвано от търсенето на по-добро образование, съответно M=4.38. След тези два най-значими фактора, трети се явява поставеният на последно място в анкетата мотив „Имам нужда да се развивам в различна култура“, записан като „Развитие в различна култура“ във таблица 2. Това доказва, че отговарящите на въпросите са дали адекватни оценки на мотивите си. Фактът, че търсенето на по-добро образование показва ниска степен на стандартно отклонение (SD=0.65) означава, че тук учениците са най-единодушни. От таблица 2 става ясно и, че сред анкетираните икономическите мотиви са от второстепенно значение. Що се отнася до социалните фактори, те са най-маловажни, според 13-те отговора.

Анализът на корелациите между мотивите, е представен в Приложение 1 и 2. Чрез тях се наблюдава силно изразена връзка между редица фактори, функциониращи като взаимосвързана мотивационна система. Наблюдава се изключително силна връзка между водещите мотиви от таблица 2, където коефициентът на корелация $r = 0.817$, а нивото на значимост $p < 0.01$. Това

потвърждава, че личностното развитие играе главна роля. Търсенето на по-добър стандарт на живот от своя страна пък е свързващ икономическите и социалните фактори. Отново социалните фактори не показват значимост, което се изразява чрез слабата им корелация с останалите мотиви.

Заключение

От проведените дескриптивен и корелационен анализи на мотивите за образователна миграция, може да се заключи, че решението за образователна миграция, взето от високообразованите български ученици, може да се разглежда като обмислено решение, водено от стремеж към личностното им развитие, а не от икономическа необходимост или натиск от семейството и средата им.

Резултатите от изследването трябва задължително да се тълкуват с предпазливост, защото извадката е сравнително кратка, само 40 ученика, от които по-малко от половината изразяват желание за образователна миграция. Фактът, че анкетираните правят самооценка, също може да доведе до надценяване на значението на някои от факторите. Липсата на анализ на мотивите на оставащите ученици, също ограничава обобщаването на резултатите.

Въпреки тези забележки, можем да заключим, че завършващите средното си образование не бягат от страната ни, а са в процес на търсене на най-качествено личностно развитие. Необходимо е да се изследва дали ако вярват, че това развитие може да се случи също толкова добре и в родината, ще са още по-мотивирани да останат в България.

Приложение 1

Корелации - r									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	1	-0.282	0.327	0.524	0.238	-0.149	-0.169	-0.503	-0.076
2	-0.282	1	0.271	0.023	-0.123	0.278	-0.146	0.214	0.401
3	0.327	0.271	1	0.794	0.716	0.742	0.005	-0.256	0.635
4	0.524	0.023	0.794	1	0.794	0.597	-0.062	-0.272	0.546
5	0.238	-0.123	0.716	0.794	1	0.624	-0.008	-0.447	0.413
6	-0.149	0.278	0.742	0.597	0.624	1	0.256	0.143	0.817
7	-0.169	-0.146	0.005	-0.062	-0.008	0.256	1	0.491	-0.167
8	-0.503	0.214	-0.256	-0.272	-0.447	0.143	0.491	1	-0.015
9	-0.076	0.401	0.635	0.546	0.413	0.817	-0.167	-0.015	1

Ниво на значимост p-values (Sig)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1		0.35	0.275	0.066	0.434	0.628	0.581	0.08	0.805
2	0.35		0.371	0.94	0.689	0.358	0.634	0.482	0.175
3	0.275	0.371		0.001	0.006	0.004	0.988	0.398	0.02
4	0.066	0.94	0.001		0.001	0.031	0.84	0.368	0.054
5	0.434	0.689	0.006	0.001		0.023	0.979	0.125	0.16
6	0.628	0.358	0.004	0.031	0.023		0.398	0.642	0.001
7	0.581	0.634	0.988	0.84	0.979	0.398		0.088	0.585
8	0.08	0.482	0.398	0.368	0.125	0.642	0.088		0.961
9	0.805	0.175	0.02	0.054	0.16	0.001	0.585	0.961	

Където:

1 - По-добро образование

2 - Липса на желаната от мен специалност в родината ми

3 - По-добър стандарт на живот

4 - По-добри възможности за кариера

5 - По-високи бъдещи доходи

6 - Смятам, че в чужбина ще развия себе си като по-самоуверен, независим и успешен човек

7 - Мои познати учат или са учили там

8 - Семейството ми ме насочи натам

9 - Имам нужда да се развивам в различна култура

Приложение 2

Correlations											
		Peple	Edu	Major	Life	Opportunities	Income	Prsni grwth	Friends	Family	Prsni Dvlpmnt
Peple	Pearson Correlation	1	.019	.330	.553	.318	.419	.247	-.365	-.246	.220
	Sig. (2-tailed)		.950	.270	.050	.289	.154	.415	.220	.418	.471
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Edu	Pearson Correlation	.019	1	-.282	.327	.524	.238	-.149	-.169	-.503	-.076
	Sig. (2-tailed)	.950		.350	.275	.066	.434	.628	.581	.080	.805
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Major	Pearson Correlation	.330	-.282	1	.271	.023	-.123	.278	-.146	.214	.401
	Sig. (2-tailed)	.270	.350		.371	.940	.689	.358	.634	.482	.175
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Life	Pearson Correlation	.553	.327	.271	1	.794**	.716**	.742**	.005	-.256	.635*
	Sig. (2-tailed)	.050	.275	.371		.001	.006	.004	.988	.398	.020
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Opportunities	Pearson Correlation	.318	.524	.023	.794**	1	.794**	.597*	-.062	-.272	.546
	Sig. (2-tailed)	.289	.066	.940	.001		.001	.031	.840	.368	.054
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Income	Pearson Correlation	.419	.238	-.123	.716**	.794**	1	.624	-.008	-.447	.413
	Sig. (2-tailed)	.154	.434	.689	.006	.001		.023	.979	.125	.160
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Prsni grwth	Pearson Correlation	.247	-.149	.278	.742**	.597*	.624	1	.256	.143	.817**
	Sig. (2-tailed)	.415	.628	.358	.004	.031	.023		.398	.642	.001
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Friends	Pearson Correlation	-.365	-.169	-.146	.005	-.062	-.008	.256	1	.491	-.167
	Sig. (2-tailed)	.220	.581	.634	.988	.840	.979	.398		.088	.585
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Family	Pearson Correlation	-.246	-.503	.214	-.256	-.272	-.447	.143	.491	1	-.015
	Sig. (2-tailed)	.418	.080	.482	.398	.368	.125	.642	.088		.961
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Prsni Dvlpmnt	Pearson Correlation	.220	-.076	.401	.635*	.546	.413	.817**	-.167	-.015	1
	Sig. (2-tailed)	.471	.805	.175	.020	.054	.160	.001	.585	.961	
	N	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Източници:

- Bakalova, M. (n.d.). *Education and migration: The (non)return of better educated migrants to Bulgaria*. [Scientific Paper].
- Bauböck, R. (2018). *Debating European citizenship*. Springer Nature. doi.org.
- Bobeva, D. (1997). *Brain drain from Central and Eastern Europe*. [Published Report].
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.). *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Brunzell, O. (2020, April 13). *From German Labour Minister to President of the European Commission: A new stand for Ursula von der Leyen on the global race for talent?* European Student Think Tank. esthinktank.com.
- De Haas, H. (2021). *Sociology of migration*. Sage Publications.

- King, R. (2017). Theorising new European youth mobilities. *Population, Space and Place*, 24(1), Article e2117.
- King, R., Lulle, A., Moroşanu, L., & Williams, A. (2016). *International youth mobility and life transitions in Europe: Questions, definitions, typologies and theoretical approaches* (Working Paper No. 86).
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57. doi.org
- Makni, V. G. (2009). *Student migration potential: The case of Bulgarian students in key university subjects*. [Research Paper].
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. doi.org.
- OECD. (2026). *OECD Economic Surveys: Bulgaria 2026*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/08af497f-en>.
- Pinder, C. C. (2008). *Work motivation in organizational behavior* (2nd ed.). Psychology Press.
- Recchi, E. (2015). *Mobile Europe: The theory and practice of free movement in the EU*. Palgrave Macmillan. doi.org.
- Ryan, L. (2011). Transnational relations: Family migration among Polish social networks in London. *International Migration*, 49(2), 80–103. doi.org.
- Williams, A. M. (2007). Listen to me, learn with me: International migration and knowledge transfer. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 361–382. doi.org.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ” - СВИЩОВ
DIMITAR A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

ГЛОБАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

БРОЙ 3
Свищов, 2026 г.

GLOBAL AND REGIONAL DIMENSIONS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

ISSUE 3
Svishtov, 2026

ISSN: 2738-8573 (online)

miojournal.uni-svishtov.bg

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Драгомир Илиев – **главен редактор**

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Проф. д-р Веселина Димитрова – **зам. главен редактор**

(Икономически университет – Варна)

Доц. д-р Здравко Любенов – **зам. главен редактор**

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Доц. д-р Александър Косулиев

(Русенски университет „А. Кънчев“)

Доц. д-р Валентина Макни

(Икономически университет – Варна)

Доц. д-р Георги Маринов

(Икономически университет – Варна)

Доц. д-р Карина Саркисян-Дикова

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Гл. ас. д-р Александър Шиваров

(Икономически университет – Варна)

Гл. ас. д-р Галин Стефанов

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Гл. ас. д-р Даниела Илиева

(Русенски университет „А. Кънчев“)

Гл. ас. д-р Димитър Костов

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Гл. ас. д-р Ивайло Петров

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Гл. ас. д-р Иван Ангелов

(Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов)

Гл. ас. д-р Мирослав Камджалов

(Икономически университет – Варна)

Гл. ас. д-р Недялка Александрова

(Икономически университет – Варна)

Гл. ас. д-р Петьо Бошнаков

(Икономически университет – Варна)

Адрес на редакцията:

Ул. Емануил Чакъров 2, Свищов 5250, България

Главен редактор:

Доц. д-р Драгомир Илиев, e-mail: d.iliev@uni-svishtov.bg

Технически секретар:

Гл. ас. д-р Ивайло Петров, e-mail: mio.conf@uni-svishtov.bg

За всички представени за публикуване текстове се прилага процедура на двойно анонимно рецензиране.

Публикациите отразяват личните виждания на авторите. Авторите носят пълна отговорност за съдържанието на разработките, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници, както и за езиковото оформление на текстовете.

Условията и сроковете за приемане на текстове са посочени на адрес:

miojournal.uni-svishtov.bg

www.mioconference.eu

Адреси на електронното издание: miojournal.uni-svishtov.bg

dlib.uni-svishtov.bg

Алтернативен адрес:

www.mioconference.eu

ISSN 2738-8573

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

Списание „Глобални и регионални измерения на международните икономически отношения“ (съкратено **ГРИМИО**) е правоприменник на изданията с научните резултати от ежегодната *студентска научно-практическа конференция*, организирана от *катедра „Международни икономически отношения“* при Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов. До 2020 година изданията са сборници със самостоятелни ISBN номера, а от 2021 до 2023 година са периодичен сборник с постоянен ISSN номер – достъпни във Виртуалната библиотека на Стопанската академия на адрес dlib.uni-svishtov.bg.

Първата конференция е проведена през 1996 година по идея на проф. д-р ик. н. Иван Стойков и на гл. ас. д-р Симеон Момчев, преподаватели към катедрата. Участници са студентите от трети курс на специалност МИО към Стопанската академия, а тематичният фокус е върху международните инвестиции.

От 2014 година към събитието се присъединяват преподаватели и студенти от *катедра „Международни икономически отношения“* при Икономически университет – Варна, а през 2015 година и от *катедра „Икономика и международни отношения“* при Русенски университет „Ангел Кънчев“.

През годините конференцията се утвърди като форум за научна изява на студентите и докторантите извън учебната аудитория и създаде възможност за разчупване на формалните отношения лектор-обучаем, обмяна на опит в провеждането на мероприятия, свободно споделяне на творчески идеи. Постепенно тематиката се разшири и обхваща широк спектър от области, влизащи в сферата на международните икономически отношения и международния бизнес.

Пленарната сесия на *Тридесетата конференция* се проведе на 16 май 2026 г. присъствено в Базата за обучение на Стопанска академия в с. Орешак и в дистанционен формат чрез платформата BigBlueButton.

Journal “Global and Regional Dimensions of International Economic Relations” (abbreviated **GRDIER**) is the legal successor of the publications with the scientific results of the annual *student scientific-practical conference*, organized by the *Department of International Economic Relations* at Dimitar A. Tsenov Academy of Economics - Svishtov. Until 2020, the editions are conference proceedings with independent ISBN numbers, and from 2021 to 2023 they are periodical collections with a permanent ISSN number - available in the Academy’s Virtual Library at dlib.uni-svishtov.bg.

The first conference was held in 1996 on the idea of Prof. Ivan Stoykov and Head Assistant Simeon Momchev, lecturers at the department. The first participants were the 3rd year IER students at the Tsenov Academy of Economics, and the thematic focus was on international investments.

Since 2014, the event has been joined by professors and students from the *Department of International Economic Relations* at the University of Economics – Varna, and in 2015 from the *Department of Economics and International Relations* at the Angel Kanchev University of Ruse.

Over the years, the conference has established itself as a forum for the scientific expression of students and doctoral students outside the classroom and has created an opportunity to break the formal lecturer-student relationship, exchange experience in conducting events, and freely share creative ideas. Gradually, the topics have expanded and cover a wide range of areas, entering the sphere of international economic relations and international business.

The plenary session of the *Thirtieth conference* was held on May 16, 2026 at Dimitar Tsenov Academy’s Training and Recreation Center in the village of Oreshak and online through the BigBlueButton platform.

СЪДЪРЖАНИЕ / CONTENT:

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕЖДУНАРОДНАТА ДИВЕРСИФИКАЦИЯ: АНАЛИЗ ЧРЕЗ ИНДЕКСА НА СИНХРОНИЗИРАНА ЗАГУБА.....	8
<i>Виктория Стефанова Данева</i>	
CHALLENGES TO INTERNATIONAL DIVERSIFICATION: ANALYSIS THROUGH THE GLOBAL SYNCHRONIZED LOSS INDEX.....	8
<i>Victoria Stefanova Daneva</i>	
РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА НА БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА ОТ 2019 – 2025 Г. В КОНТЕКСТА НА ГЛОБАЛНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	16
<i>д-р Даниела Тинкова Маринова; Мариян Симеонов Великов</i>	
DEVELOPMENT OF TOURISM IN BULGARIA IN THE PERIOD 2019 – 2025 IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES	16
<i>Daniela Tinkova Marinova, PhD; Marian Simeonov Velikov</i>	
ФРАНЧАЙЗИНГЪТ В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА.....	28
<i>Катерина Кирилова Бахчеванова</i>	
FRANCHISING IN THE TOURISM SECTOR.....	28
<i>Katerina Kirilova Bahchevanova</i>	
ПРЕКИ И НЕПРЕКИ ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗХОДИ ПРИ КИБЕРИНЦИДЕНТИ В МАЛКОТО ПРЕДПРИЯТИЕ	44
<i>Бетина Диянова Минкова</i>	
DIRECT AND INDIRECT COSTS OF CYBER INCIDENTS IN THE SMALL ENTERPRISE.....	44
<i>Betina Diyanova Minkova</i>	
ЗАЩО РАЗМЕРЪТ НА СИВАТА ИКОНОМИКА ВАРИРА МЕЖДУ ДЪРЖАВИТЕ	59
<i>Георги Драгомиров Илиев</i>	
WHY DOES THE SIZE OF THE SHADOW ECONOMY VARY ACROSS NATIONS.....	59
<i>Georgi Dragomirov Iliev</i>	
МОДЕЛ ЗА ОПТИМИЗАЦИЯ НА ИЗБОРА НА МЕЖДУНАРОДНИ ПАЗАРИ В ДИГИТАЛНА СРЕДА.....	73
<i>Невин Бурханова Ангелова</i>	
A MODEL FOR OPTIMIZATION OF INTERNATIONAL MARKET SELECTION IN A DIGITAL ENVIRONMENT.....	73
<i>Nevin Burhanova Angelova</i>	
DIGITALIZATION IN CUSTOMS: ECONOMIC AND INSTITUTIONAL IMPACTS	86
<i>Melisa Vyulent Ismail</i>	
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ТЪРГОВСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ И ВЪЗДУШНИЯ ТРАНСПОРТ В АФРИКА	95
<i>Анита Йорданова Йорданова</i>	

THE INTERPLAY BETWEEN TRADE INTEGRATION AND AIR TRANSPORT IN AFRICA.....	95
<i>Anita Yordanova Yordanova</i>	
ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ДУНАВСКИЯ РЕГИОН	109
<i>Габриела Руменова Попова</i>	
TRANSNATIONAL COOPERATION AS AN INSTRUMENT FOR GREEN TRANSITION IN THE DANUBE REGION	109
<i>Gabriela Rumeno va Popova</i>	
ОРЪЖИЯТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ТЪРГОВСКИ ВОЙНИ	124
<i>Георги Спасов Витков</i>	
WEAPONS OF CONTEMPORARY TRADE WARS.....	124
<i>Georgi Spasov Vitkov</i>	
ЕНЕРГИЙНАТА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА УСКОРЯВАНЕ НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД.....	138
<i>Жени Руменова Антонова</i>	
ENERGY INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION AS AN INSTRUMENT FOR ACCELERATING THE GREEN TRANSITION	138
<i>Zheni Rumeno va Antonova</i>	
КАРИЕРНА ПОДКРЕПА НА МЛАДИТЕ ХОРА В ДУНАВСКИЯ РЕГИОН И МЕЖДУНАРОДНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ХОРАТА	153
<i>Александър Георгиев Данаилов; Габриела Руменова Попова</i>	
CAREER SUPPORT FOR YOUNG PEOPLE IN THE DANUBE REGION AND INTERNATIONAL PEOPLE MANAGEMENT.....	153
<i>Aleksandar Georgiev Danailov; Gabriela Rumeno va Popova</i>	
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИ ЕКИПИ В УСЛОВИЯТА НА ДИСТАНЦИОННА РАБОТА.....	163
<i>Веселин Василев Михайлов</i>	
CHALLENGES IN MANAGING INTERNATIONAL TEAMS IN A REMOTE WORK ENVIRONMENT	163
<i>Veselin Vasilev Mihaylov</i>	
ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОТИВАЦИОННИЯ ПРОФИЛ И НАГЛАСИТЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА МИГРАЦИЯ СРЕД ЗРЕЛОСТНИЦИТЕ В ГРАД ВАРНА	179
<i>Мария Димова Златева</i>	
AN EMPIRICAL STUDY OF THE MOTIVATIONAL PROFILE AND ATTITUDES TOWARD INTERNATIONAL EDUCATIONAL MIGRATION AMONG HIGH SCHOOL GRADUATES IN THE CITY OF VARNA	179
<i>Mariya Dimova Zlateva</i>	

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ ВЪЗПРИЯТИЯ И РАЗПОЗНАВАЕМОСТ НА LINDOR.....	193
<i>Емилия Веселинова Петрова</i>	
RESEARCH ON CONSUMER PERCEPTIONS AND RECOGNITION OF LINDOR.....	193
<i>Emilia Veselinova Petrova</i>	
УСТОЙЧИВОСТ В МЕЖДУНАРОДНИЯ БИЗНЕС МОДЕЛ НА H&M GROUP	209
<i>Яница Мариянова Димитрова</i>	
SUSTAINABILITY IN THE H&M GROUP'S INTERNATIONAL BUSINESS MODEL	209
<i>Yanitsa Mariyanova Dimitrova</i>	

ИЗИСКВАНИЯ КЪМ АВТОРИТЕ

- Допустимост на авторите: настоящи студенти бакалаври, магистри и докторанти в български или чуждестранни висши училища, обучаващи се в икономически специалности.
- При съавторство, поне един от авторите трябва да отговаря на условието да е настоящ студент. Съавтори могат да бъдат и специалисти от практиката, които не са в трудово-правни отношения с българско или чуждестранно висше училище и членуват в алумни клуб на висше училище, организатор/съорганизатор на конференцията.

Формални критерии към структурата на разработката:

- Обем - до 27 000 символа с включени интервали (до 15 стандартни страници).
- Заглавие – ясно и точно формулирано, до 100 символа (с включени интервали).
- Пълно име на автора (авторите), е-поща, специалност и година на обучение, висше учебно заведение.
- Резюме – до 1500 символа (с включени интервали), да има характер на обобщение и да включва изследователски цели, методология и резултати.
- Ключови думи – от три до пет.
- JEL класификация - до три кода, поне един да попада в раздел F. International Economics (ideas.repec.org/j/index.html).
- Ако основният текст е на български език - следват заглавие, данни за автора (авторите), резюме, ключови думи и JEL, **преведени на английски език**.
- Текстът на доклада следва да бъде оформен в части, като се следва формата за писане на научни текстове **IMRAD** (Introduction, Methods, Results, Discussion). Допускат се допълнителни раздели, ако отговарят на концепцията на изследването.
- Допълнителните бележки, разяснения и коментари - под линия.
- Списък с цитираната литература - по **APA style**.

Технически изисквания за оформяне на материалите:

- Написани под Word for Windows.
- Размер на страницата: A4, 29–31 реда и 60–65 знака на ред.
- Полета: Top – 2,5 см; Bottom – 2,5 см; Left – 2,5 см; Right – 2,5 см.
- Наименование на статията: Cambria, 14 pt, с големи букви, Bold, центрирано.
- Имена на автора (ите), висше учебно заведение: Cambria, 12 pt, центрирано.
- За резюме, ключови думи и JEL: шрифт Cambria, размер 11 pt.
- За основния текст: шрифт Cambria, размер 12 pt.
- Разстояние между редовете: 1,5 lines.
- Номерация на страницата: долу вдясно.
- Текст под линия: размер 10 pt.
- Графики, фигури и таблици: вграждат се софтуерно в текста.
- Формулите се създават с Equation Editor.

Пълните и актуални изисквания са представени на miojournal.uni-svishtov.bg.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ” - СВИЩОВ
DIMITAR A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

ГЛОБАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Академично издателство „Ценов”
Ул. Емануил Чакъров 2, Свищов 5250, България

БРОЙ 3, 2026 г.
miojournal.uni-svishtov.bg

GLOBAL AND REGIONAL DIMENSIONS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Academic Publishing House “Tsenov” – Svishtov
2, Emanuil Chakarov street, Svishtov 5250, Bulgaria

ISSUE 3, 2026
miojournal.uni-svishtov.bg

ISSN: 2738-8573 (online)

miojournal.uni-svishtov.bg